

Het genus *Pherbina* (Sciomyzidae) in Nederland

Aat Barendregt

Inleiding

Uit het genus *Pherbina* Robineau-Desvoidy 1830 van de slakkendode vliegen hebben we twee soorten in Nederland, *Pherbina coryleti* (Scopoli 1763) en *Pherbina intermedia* Verbeke 1948. De eerste is een van de algemeenste soorten in NL en de tweede zit duidelijk in de zeldzame hoek (Revier & van der Goot, 1989). Nu is algemeenheid een moeilijk criterium, want dit heeft te maken met zichtbaarheid (kleuren en gedrag), verspreiding en aantallen. Als waarneming.nl een weergave is van de gemiddelde waarnemer van slakkendoders, dan bestaat gezien het aantal meldingen de top-vijf uit:

- 1) *Sepedon spegea*
- 2) *Trypetoptera punctulata*
- 3) *Limnia unguicornis*
- 4) *Sepedon spinipes*
- 5) *Elgiva sollicita*.

De top vijf in mijn eigen bestand (vangsten, malaiseval, waarnemingen) is door mogelijk anders te kijken in andere gebieden geheel verschillend:

- 1) *Tetanocera arrogans*
- 2) *Tetanocera ferruginea*
- 3) *Sepedon spinipes*
- 4) *Pherbina coryleti*
- 5) *Limnia unguicornis*

Deze volgorde kan volgend jaar echter weer anders zijn door bezoeken aan andere terreinen. *P. coryleti* is een gewone soort die op vele locaties in Nederland te vinden is en door Knutson et al. (1975) als een van de algemeenste Sciomyzidae van Europa genoemd wordt. De soort vormt hiermee een toetssteen om te onderzoeken hoe ver de optelsom van alle collecties en waarnemingen zoals bij mij bekend op 1-1-2016 een goed beeld over de verspreiding in Nederland geeft.

Herkenning

In Europa komen drie soorten uit het genus *Pherbina* voor (de Jong, 2013). Het zijn vrij grote bruine slakkendoders met vlekjes/streepjes op vleugel en zwart behaarde antenneborstels. *P. coryleti* (fig. 1) komt in heel Europa voor. *P. intermedia* wordt vooral in centraal Europa gevonden, maar met uitzondering van Groot-Brittannië komt de soort toch in alle omringende landen voor. De laatste soort, *P. mediterranea* Mayer 1953, is beperkt in de verspreiding tot gebieden langs de Middellandse Zee (Vala & Gasc, 1990), zodat de soort niet bij ons te verwachten is. Het onderscheiden van de Nederlandse soorten kan als volgt:

Figuur 1: Mannetje *Pherbina coryleti*. Foto Dick Belgers.

Pherbina coryleti - Gonostyli (= top genitaal, teruggevouwen) hebben duidelijk een groepje dichte zwarte borstels op het eind, reeds met een loupe te zien. Overige kenmerken zijn nogal variabel. Vleugel met grijs netwerk met vooral aan de voorrand donkere vlekken. Grote dwarsader zwak S-vormig gebogen, fig. 1. Tweede sprietlid met gezwellen boven- en onderkant. Antenneborstel lang zwart behaard, lengte haren de helft van de breedte van tweede antennelid. 6-10 mm.

Pherbina intermedia - Enige betrouwbare kenmerk t.o.v. *P. coryleti* is dat bij de man de gonostyli zonder de zwarte borstelharen zijn. Vleugel met netwerk, vlekjes overall even donker. De grote dwarsader is vrijwel recht. Tweede sprietlid met evenwijdige zijranden. Antenneborstel met matig lange haren, maximaal de helft van de breedte van het tweede antennelid, meestal korter. 6-9 mm.

Voortplanting en vliegtijd

Larven van *P. coryleti* voeden zich met vele soorten slakken (zowel aquatische- als landslakken), levend aan de rand van water maar meestal wel op het droge (Knutson et al., 1975). Over *P. intermedia* is nog weinig bekend, maar deze soort lijkt hetzelfde voedsel te gebruiken als *P. coryleti*. Het zijn beide soorten met slechts een generatie per jaar (univoltien) waarbij de larve overwintert (Vala et al., 2012; Knutson et al., 1975). Dit derde larvestadium verpopt zich in april-mei en het popstadium duurt gemiddeld 20 dagen. De vliegen die hierna uitkomen leven van mei tot oktober, gemiddeld 150 dagen. Na bevruchting van de eieren wordt de eiafzetting door de vrouwtjes enige maanden uitgesteld. Voor de winter worden de eerste twee larve-stadia doorlopen. De vliegtijd van de Nederlandse waarnemingen sluit naadloos aan bij de literatuur (Knutson et al., 1975). *P. coryleti* (fig. 2) wordt gevonden van half mei tot begin oktober; *P. intermedia* (fig. 3) van half mei tot half september.

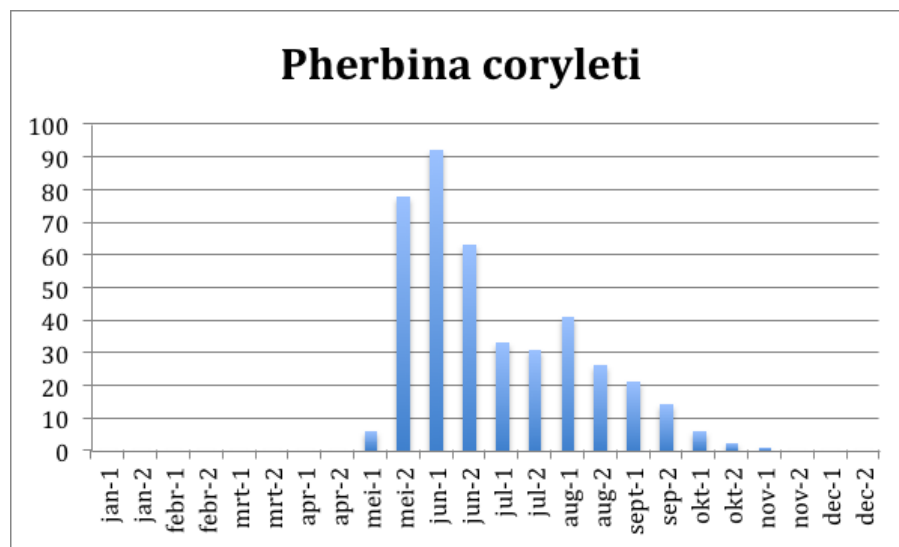

Fig. 2 – Vliegtijd van *Pherbina coryleti* in records per halve maand.

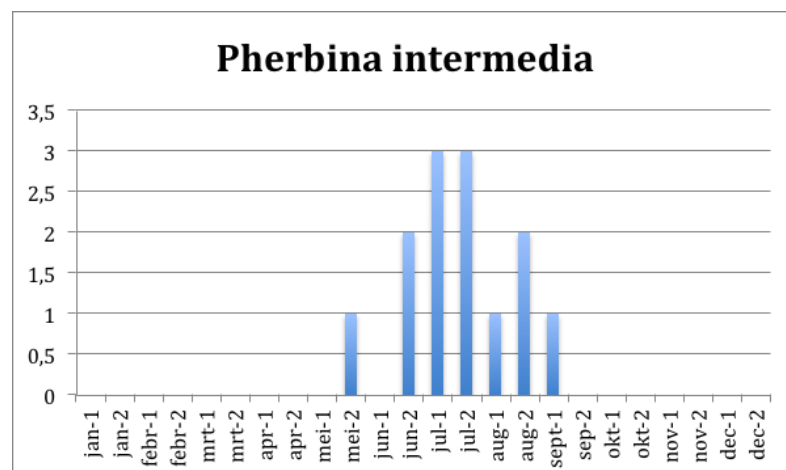

Fig. 3 – Vliegtijd van *Pherbina intermedia* in records per halve maand

Verspreiding

De verspreiding van *P. coryleti* (fig. 4) blijkt heel gelijkmatig over Nederland. Alle provincies en alle Waddeneilanden zijn vertegenwoordigd. Het enige aanwijsbare patroon is dat sommige regio's slecht vertegenwoordigd zijn. Dit zijn gebieden waar bijna niet verzameld wordt, zoals Friesland, Drenthe en oost- en west-Brabant. De internationale verspreiding is palearctisch van Engeland tot Afghanistan (Knutson et al., 1975).

De Nederlandse verspreiding van *P. intermedia* (fig. 5) is door het geringe aantal waarnemingen moeilijk te interpreteren maar globaal gesproken is de soort beperkt tot de duinen en het oosten van het land, juist niet de natte westelijke helft van het land. Opvallend is ook dat de recente vondsten uit het zuiden komen. De internationale verspreiding is palearctisch van Europa tot Japan, maar de soort wordt relatief veel in midden Europa aangetroffen (Knutson et al., 1975).

Bij een vergelijking in de tijd (tabel 1) lijkt er een verschuiving te hebben plaats gevonden. Voor 1950 werd er 10 maal zoveel *P. coryleti* als *P. intermedia* aangetroffen te zijn, zowel in records als in aantallen. In de perioden na 1950 lijkt dit ruwweg een factor 50 te worden. Gezien de toegenomen

vangstintensiteit en de verspreiding van de waarnemingen (fig. 4 en 5) lijkt dit niet verklaard te kunnen worden door het bezoeken van andere gebieden, waarmee een verandering in talrijkheid van *P. intermedia* waarschijnlijk wordt.

	tijdsvak	Ph. coryleti	Ph. intermedia
records	<1950	54	5
	1950-1999	218	5
	>2000	107	4
	totaal	379	14
exemplaren	<1950	71	7
	1950-1999	563	6
	>2000	298	4
	totaal	932	17

Tabel 1 – Aantal records en exemplaren van *Pherbina coryleti* en *P. intermedia* in drie perioden (voor 1950, 1950-1999, na 1-1-2000).

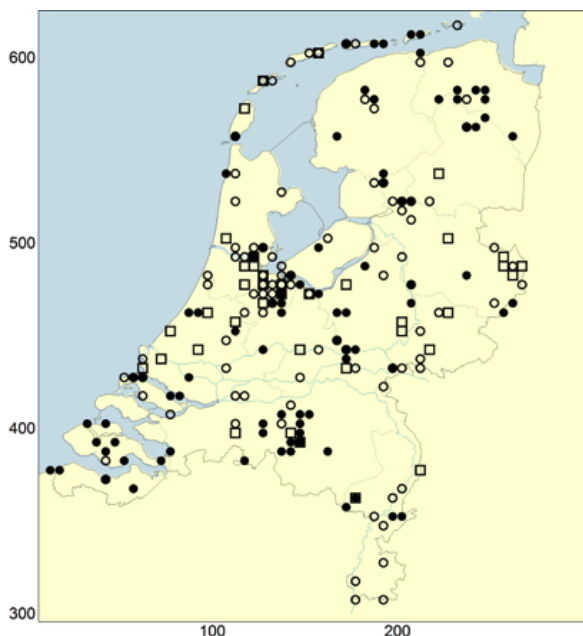

Fig. 4 – Verspreiding van *Pherbina coryleti* in Nederland. Symbolen: open vierkant = voor 1950, open cirkel = 1950-1999, gesloten cirkel = vanaf 1-1-2000.

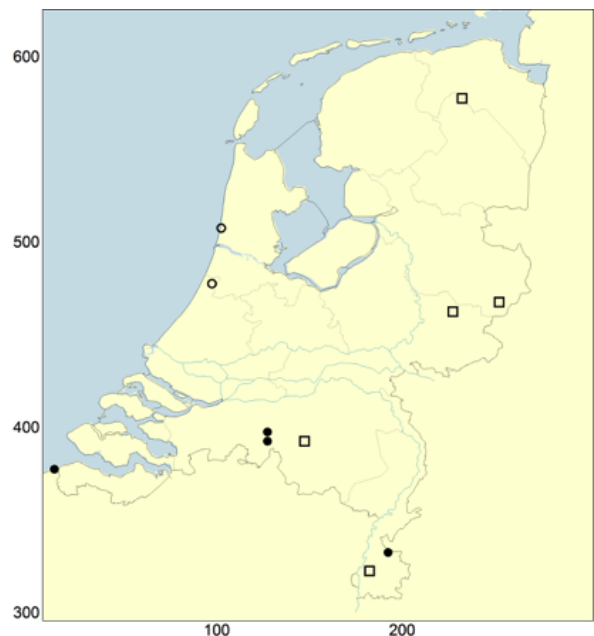

Fig. 5 – Verspreiding van *Pherbina intermedia* in Nederland. Symbolen: zie fig. 4.

Discussie

De startvraag over de mogelijk algemene verspreiding van *P. coryleti* over Nederland kan positief beantwoord worden. Indien alle gegevens over een algemene soort verwerkt worden, ontstaat er een redelijk vlakdekend beeld over ons land. Voor een compleet overzicht is het echter wel nodig gegevens te verwerken vanaf de eerste waarnemingen in de 19^e eeuw; alleen recente gegevens (gesloten cirkels in fig. 4) zijn een te beperkte bron voor soorten die niet direct opvallen. Deze constatering heeft direct doorwerking op een soort die zeldzaam in Nederland voorkomt, zoals *P. intermedia*. Hiervoor is het verspreidingsbeeld uiterst fragmentair, maar wel kan op hoger niveau gesteld worden dat de soort ontbreekt in het natte gedeelte van Nederland. Juist omdat *P. coryleti* zo algemeen in de westelijke polders is, komt er een verschil in de voorkeur van de twee soorten tot uiting. Mogelijk kan de grootschalige ontginning en drooglegging tot 1950 in de oostelijke helft van Nederland verklaren waarom *P. intermedia* in de huidige tijd minder voor lijkt te komen dan in de periode voor 1950.

Ten slotte nog een overeenkomst in levenswijze in vergelijking met andere Sciomyzidae. Veel Sciomyzidae leven relatief kort (1 à 2 maanden) en hebben verschillende generaties per jaar. Opvallend is dat zowel het genus *Pherbina* als het genus *Ilione* hiervan afwijken met een univoltiene levenswijze en een levensduur van vele maanden als imago (Barendregt, 2015).

Dankzegging

Voor dit overzicht werd gebruik gemaakt van de medewerking bij de collecties Naturalis (vroeger: ZMA Amsterdam, RMNH Leiden, Entomologie Wageningen), Alterra Wageningen, NBNM Tilburg en privé collecties/waarnemingen van de heren Belgers, Prijs, van Eck, van der Linden en Velterop. Tevens zijn records uit waarneming.nl overgenomen. Dick Belgers, dank voor het verstrekken van de foto, Andre van Eck voor het maken van de kaarten en de redactie voor de opbouwende kritiek.

Summary

The distribution of the genus *Pherbina* is discussed for the Netherlands. The flight period of *P. coryleti* and *P. intermedia* appeared to be similar from mid May till the end of September, univoltine with a long period of presence of the flies. However, the spatial distribution indicates differences. *P. coryleti* is distributed all over the country, whereas *P. intermedia* is restricted to the eastern half and the dunes. Moreover, *P. intermedia* was better represented before 1950.

Literatuur

Barendregt, A. (2015). Nederlandse verspreiding en ecologie van het genus *Ilione* (Sciomyzidae). De Vliegenmepper 24(2): 3-7.

Jong, Y.S.D.M.de(ed.) (2013). Fauna Europaea version 2.6. Web Service available online at <http://www.faunaeur.org>

Knutson, L. V., R. Rozkošný & C. O. Berg (1975). Biology and immature stages of *Pherbina* and *Psacadina* (Diptera: Sciomyzidae). Acta. Sci. Nat. Acad. Sci. Bohem.-Brno. 9 (1): 1-38, 10 pls.

Revier, J.M. & V.S. van der Goot 1989. Slak-kendodende vliegen (Sciomyzidae) van noordwest-Europa. Wetenschappelijke Mededelingen KNNV 191: 1-64.

Vala J-V. & C. Gasc (1990). *Pherbina mediterranea*: immature stages, biology, phenology and distribution (Diptera: Sciomyzidae). Journal of Natural History 24(2): 441-451.

Vala, J-C., W.L. Murphy, L. Knutson & R. Rozkošný (2012). A cornucopia for Sciomyzidae (Diptera). Studia Dipterologica 19: 67-137.

Aat Barendregt
Paulus Potterstraat 27
3781 EP Voorthuizen
a.barendregt1@uu.nl